

(בתוספתא מקוואות א) שהודה רבי טרפון לדבריו ואמר לו: עקיבא, הפורש ממך כפורש מחייו. וכן היה קורא עליו (ספרי בהעלותך עה) 'אשריך אברהם אבינו שיצא מחלצ'ך עקיבא].

'התופס לבעל חוב במקום שחב לאחריים' — ע' במובא בגטין יא:

'ככתבם וכלשונם'

'אנו מוצאים הרבה ענינים במשפט שבאו מצד מדת הרחמים. שזהו הכלל הגדול של ועשית הישר והטוב, שזהו יסוד דינא דבר מצרא, או הדין ד'שומא הדר לעולם' משום ועשית הישר והטוב. שמדת הרחמים בודאי אינה יוצאה מכלל ישר וטוב. אלא שמוכרחים אנחנו לומר, שבזמן שרואים החכמים, בתור מחוקקים, לקבוע חק, שמצד המשקל של מדת הרחמים הוא ראוי להקבע בצורה משפטית, יש כח בידם לעשות כן, ואחר כך השופט הפרטי הבא לדון, מוכרח הוא לדון על פיו, ואסור לו לעבור על זה, אפילו אם מדת רחמיו הפרטית תניע אותו לכך. אלא שבודאי צריכים תמיד לשקול את מדת הרחמים הזאת, שתהיה בצורה שלא תקלקל את מדת הדין. ואפילו בשופטים פרטיים גם כן אין זה כלל גמור, שלא להתחשב עם המצב של הנדונים, שהרי...

ומכל זה אנו מוכרחים לומר, שהכתוב שאומר ודל לא תהדר בריבו הוא נאמר דוקא בזמן שהדין אינו מתחשב כלל עם שורת הדין, אלא שהוא פוסק את המשפט רק מפני מדת הרחמים על הדל, אבל בזמן שיש משקל לזה גם כן מצד צורת המשפט ויסודי הדין, יש רשות לדיין לפעמים לצרף לזה גם כן מדת הרחמים, והחמלה על האומללים והעובדים הנדכאים. והמדה יותר גדולה ממה שיש רשות להדיין הפרטי, יש רשות כזאת למתקני התקנות, וקובעי חוקים לדורות.

ולפעמים תוכל ליפול מחלוקת בשיקול הדעת בין קובעי תקנות, אם לא יש כאן העברה על מדת הדין מצד מדת הרחמים יותר מדאי, וזהו היסוד שנחלקו בו רבי טרפון ורבי עקיבא במשנה דכתובות, שר"ט סובר שמדת הדין היא שקולה, וראוי לתקן לצרף מדת הרחמים ליתן לכושל שבהן, ור"ע שקל בדעתו שמאחר שצד אחד צריך שבועה, והיתומים אינם צריכים שבועה, עומד הממון קרוב להם יותר, ואם נעבור על זה מצד מדת הרחמים, כבר נקרא לדעתו העברה על מדת הדין, שבטא זה במה שאמר: 'אין מרחמין בדין'... (מכת"י הרא"ה קוק זצ"ל. נדפס ב'טוב ראי')

דף 96

'אבימי בריה דרבי אבהו הוו מסקי ביה זוזי בי חוזאי... מיגו דיכולין לומר לא היו דברים מעולם...' — בשאלה מדוע אין השליח נאמן כעד אחד כנגד בעלי החובות הטוענים להד"ם, והאם נחשב כנוגע בעדותו משום כשאומר שילמתי כדי להיפטר — ע' בראשונים כאן ובב"ב לד. אור שמח — עדות טו; קהלות יעקב ב"ב יט וסנהדרין טו, א.

'ידענא בה דחשודה אשבועה' — יש מפרשים שראתה שנשבעה לבטלה ולשוא (ריטב"א בשם הגאונים), או כגון שנשבעה ולא קיימה שבועתה (עפ"י רבנו תם בשם בה"ג — מובא בתוס' שבועות מו). ויש אומרים ששמעה אותה מוציאה שם שמים לבטלה ועברה על 'לא תשא'. (כן הביא המרדכי בב"מ דף קנד מבה"ג. [ומובא בבית יוסף פז ובשו"ע].

ובספר 'דברי אמת' (בענין חשוד, דף סז) תמה על כך מהמבואר בתמורה (ד) שהמוציא שם שמים לבטלה אינו עובר על לאו אלא על עשה ד'את ה"א תירא'. ולפי זה אינו נעשה חשוד על השבועה ללא הכרות בית דין. ולכן נמנע רבנו תם מלפרש

כדבריו אלא פירש שנשבעה ועברה על שבועתה, שרק בזה עוברת על 'לא תשא'. עכ"ד).

'בת רב חסדא קים לי בגווה מר לא קים לי בגוויה' — אף על פי שברור שהיה רב פפא כשר והגון מאד בעיני רבא וגם היה אצלו תדיר, כמו שמוכח בכל התלמוד, אין די בכך, אלא צריך שיהא מכיר היטב את טבעו על סמך נסיון רב, בגלל היותו מצוי אצלו מאד וכן ביתו, ויודע שאינו משקר בשום ענין. ואין מועיל מה שהוא מאמינו בגלל שהוא מוחזק אצלו לאדם כשר והגון וחסיד, כי מכל מקום אין כאן ידיעה ישירה אלא על סמך חזקה, תהא החזקה טובה ככל שתהא. (כן הוכיח המהר"ק (פב) אודות אשת איש שהעיד עד אחד לבעלה שהודתה לפניו שזינתה, ומובא בפוסקים (אה"ע קטו, ז). וכן הדבר לענין שמיעת דבר רע על חברו לתועלת — ע' חפץ חיים הל' רכילות ו, ו; אגרות משה או"ח ח"א נג).

וכתבו הפוסקים (ע' ר"ף ורא"ש כאן; חו"מ טו, ה) שזוהו מדין התלמוד, אבל עתה אין לדיין לומר 'קים לי בגוויה', כי דבר זה צריך הבחנה יתרה. (מלבד אם יש בדבר משום הפרשה מאיסור — שיש לחוש. ע' אה"ע קטו שם; באר מים חיים שם אות יד. וע"ע בפירוט בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"א סוס"י כד וח"ג סוס"י ל ואו"ח ח"א נג).

— בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א נד) כתב להוכיח מכאן שגם אדם שאין לו נאמנות להעיד, כגון שאינו שומר תורה ומצוות, אם קרובו מכירו היטב כל השנים ויודע בו מצד טבעו שאינו משקר כלל, כגון אב ובנו וכד', אפשר לסמוך עליו בעיני כשרות וכד' שלא ישקר לו. הנה חלק מלשון התשובה: 'בהיותי במאסקווא בשנת תרצ"ד נשאלתי בדבר שהאבות ניוונים במדינה הזאת בעוה"ר על שלחן אבניהם ובנותיהם האוכלים נבלות וכל דבר איסור ורובם הם כופרים בה' ובתורתו ושבקי היתרא ואכלי איסורא וא"כ אין נאמנים על איסורים, ואין להאבות החלשים והזקנים עצה איך לאכול בשר כשצריכים לבריאותם וגם לא כל דבר מבושל, דאף שסתם כלים אינם בני יומן מ"מ הרי הוא כלכתחלה כיון שקבע מושבו אצלם.

וחדשתי שיש מקום להקל להרבה אנשים, באם האב יודע וקים ליה בגוה דבתו וכלתו שלא יכשילוהו באיסור משום דמכיר טבעה בידיעה ברורה ע"י שניסה אותה הרבה פעמים וראה שאינה מכשילתו מטעם שאינה רוצה לצער או שטבעה שלא להעביר אחרים על דעתם, יכול לסמוך עליה ולאכול מה שמבשלת בעדו מבשר וכל דבר כשאמרה לו שהוא מבשר כשר ובכלים שהזמינה עבורו, משום שלא נכנס זה בגדר נאמנות אלא בידיעה עצמית שהוא כראיה ממש, כיון שידוע בברור שאינה משקרת לו. וראיה גדולה לזה מהא דכתובות...

ואף שכתבו הרי"ף והרמב"ם דבזמן הזה אין דנין דין 'קים ליה בגוויה', מסתבר שהוא רק בדיני ממון ולא באיסורין, שאין בזה דין 'בית דין', ולכן בשעת הדחק ולאנשים חלושים יש להקל אם יודע בברור שקים ליה בגוה מצד טבעותיה ומנהגיה באיזה נסיונות שלא תכשילהו לסמוך עליה ולאכול ממה שמבשלת בעדו ואמרה שעשתה בהכשר, אבל לאחרים ושלא בשעת הדחק ולבריאים יש להחמיר'. (וע"ע במה שכתב (שם בסימן סה, ד) תוספת חידוש, ששייך לומר סברת 'קים ליה בגוויה' כלפי עדות מסוימת).

וכן האריך בענין זה במקום אחר (יו"ד ח"ב מג), שאין להתיר אלא לאנשים חלושים ובשעת הדחק, אבל בלאו הכי יש מקום לחוש ולהחמיר שמא טבעו השתנה, שהרי אין לאדם זה חזקת כשרות, ופעמים שאדם משנה טבעו על ידי השפעות מאנשים אחרים או תאוות שונות. ופסק לאור זה, שאין להאמין למחלל שבת המוכר בשר על כשרות הבשר, אעפ"י שהוא מוחזק אצל כל בני המקום כאיש נאמן מאד, וצריך להעמיד משגיח בחנותו, עיין שם. (וע"ע בספר 'פשט ועיון' להגר"מ שטרנבוך שליט"א — כאן).

(ע"ב) 'ההוא גברא דאפקיד שב מרגניתא... אתו לקמיה דרבי אמר... ההוא גברא... ההוא גברא...'
— לומר שהלכה רווחת היא ואין בה מחלוקת. (עפ"י רי"ף)

'המוכר שטר חוב לחברו...' — בבאור שיטות הראשונים בדין מכירת שטרות — ע' ב'חדושי הגר"ח על הש"ס' וקובץ שעורים — ב"ב קמז; חדושי הגרנ"ט — גטין עג; קהלות יעקב — ב"ב לה וכתובות כא; שעורי ר' שמואל — גטין יג; ב"מ כ; שו"ת אור לציון ח"א חו"מ ב.
וע"ע במובא בב"ב קמז (חוברת לו).

דף פו

'מאן דלא דאין דינא דגרמי מגבי ביה דמי ניירא בעלמא' — יש מפרשים (עפ"י רש"י) שהמוחל חייב לשלם ללוקח דמי הנייר, הואיל וכשנפרע או נמחל החוב חוזר השטר ללוה, ועד אז הוא ממונו של המלוה, או במקרה זה הוא של הלוקח, הרי שבמחילתו הפסיד לו את הנייר. (חכמי פרונינצא, מובאים ברא"ש).

ויש חולקים וסוברים שכשם שפטור המוחל מלשלם דמי השטר למאן דלא דאין דינא דגרמי, כמו כן פטור מדמי הנייר שהרי לא הזיקו בידים אלא בדרך גרם, על ידי המחילה. ויתכן שהדעה הראשונה סוברת לחלק בין דמי השטר שפטור מפני שאין ודאות שהיה גובה בשטר, כי כמה שטרות מקולקלים הם שאינם נפרעים, ולכן נחשב כ'גרם', משא"כ דמי הנייר שהוא הפסד ודאי. (קהלות יעקב מז).
ושאר ראשונים פירשו שמה שאמרו משלם דמי הנייר היינו בשורף שטר חברו, שמזיק הנייר בידים, ולא במוחל.

(ועי' בקהלות יעקב שם באורך שהוכיח שהנייר שייך למלוה, או כשמכר — ללוקח. ורק לאחר הפרעון או מחילת החוב, חוזר השטר להיות שייך ללוה. ויש לעיין אם דינו כשאר משכון או שמא יש כאן קנין גמור לזמן — ער"ן שכתב שהוא כמשכון. ובקובץ שעורים הוכיח מדבריו שהמזיק משכון חייב גם למאן דלא דאין דינא דגרמי, ודלא כהקצות-החשן כה סק"ח. וצ"ע).

'הוה עובדא וכפייה רפרם לרב אשי ואגבי ביה כי כשורא לצלמי' — רש"י בבבא קמא (צה): פירש [דלא כשאר מפרשים וכפירושו כאן], שכפאו רפרם לרב אשי ששרף שטר חבירו בילדותו.
[ואולם דעת הפוסקים שקטן שהזיק או שגזל ואין הגזילה קיימת, פטור מלשלם כשהגדיל. ע' חו"מ צו, ג, שמש"ג. ובשו"ת אגרות משה (חו"מ ח"א פח) כתב שפרש"י בב"ק תמוה, שלא מסתבר כלל לחייבו, וצ"ע].
(וכבר ציינו המפרשים שכן דרכו של רש"י, לפרש פירושים מתחלפים. במקום זה פירש כך ובמקום זה פירש אחרת. ע' מהרש"א קדושין מד: רש"ש שבת פג; וחולין קכת. ברכת הובח ערכין כה. שבת של מי — שבת ת. חדושי הנצי"ב ב"ק קיג ד"ה ויש. וכן יש להעיר מרש"י חולין קכת. וכן בפסחים עא ובסוכה מח (וע"ש בשפת אמת); ועתוס' להלן פת. ד"ה מייתי).

'זאי לא איכא אלא חד ארעא ולא חזיא אלא אחד — לבעל חוב יהבינן ליה לאשה לא יהבינן לה. מאי טעמא, יותר ממה שהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא' — כבר בארו התוס' בשני אופנים מדוע כאן ראו חכמים להעדיף זכות הבעל-חוב על פני כתובת אשה, ואילו לעיל (פד.) אמרו ינתן לכתובת אשה ולא לבע"ח, שהיא ה'כושל'.
ובאופן כללי כתבו התוס' (לעיל פד סע"א), שאין לדמות תקנות חכמים זו לזו, והראו מכמה מקומות שלפעמים הקלו בדבר אחד על פני חברו ולפעמים החמירו בו יותר. (וע"ע בשו"ת דובב מירשים ח"ג יא)

'אמר ליה תולה מעותיו בעובד כוכבים הוה' — ומשמע שנאמן לטעון כן ואף ללא שבועה, שלא נזכר שהשבועהו. (עפ"י הגהות אשר"י). וצריך עיון ממה שנפסק בשלחן ערוך (חו"מ צט, א) שאין הלווה נאמן לומר על מטלטלין שברשותו שאינם שלו, משום חזקה מה שתחת יד אדם שלו. ואמנם בבאור הגר"א (קא סק"ב) הביא שיש מפרשים שהלווה רצה להגבותו מאותן מעות אלא שהמלוה היה ירא ליטלם, ולפירוש זה אין מכאן קושיא. ואולם לאלו שאין מפרשים כן צריך עיון. (אילת השחר)